

ՇԱՁԻԿ

ՃԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

17^{րդ} ՏԱՐԻ.—ԹԻԻ 25. (565)

19 ՅՈՒՆԻՍ 1904

ԱՃԽԱՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԶԱՊԵԼ ԵՍԱՑԵԱՆ

ԲԻ համայնքի մը մէջ չափազանց աշխատութեան արդիւնք եղող հեղինակութիւններ մէջտեղ կուգան, երբ մասնագիտական ուսումնասիրութիւնները կը խճողեն հրապարակը, երբ երիտասարդները եւ նորահասներն իսկ վարակուած ընդհանուր գրական կամ գիտական ձգտումէն փոխանակ երգելու եւ պատմելու, ճակատնին կը հակեն բաղմամտոր եւ խոժոռադէմ գիրքերու վրայ, բնականաբար մարդիկ կը գրտնուին որոնք օրինաւոր փափաքը կ'ունենան գանգատելու. ու կը բաւէ որ մէկ երկու հոգիներ իրենց գանգատը լսելի ընեն, հակազդեցութիւնը արդէն կը սկսի եւ ընդհանուր կերպով գրական հրապարակը կը բարեխառնուի. այս ձեւով եղելութիւններ, ինչպէս փոխադարձաբարին, յաճախակի կը պատահինք բոլոր դրականութեան պատմութիւն մը ունեցող ցեղերուն մէջ. եթէ օտարական մը աչքէ անցընէր մեր օրուան թերթերը եւ հանդէսները տպաւորութիւնը պիտի ունենար հոն երեւցող գանգատներէն եւ միմուռներէն դատելով, թէ բաղմամտնք եւ surmené ցեղի մը հանդէպ կը գտնուի որ երկարատեմն աշխատանոցներու մէջ փակուած եւ ժրաջան աշխատութիւններով եւ տքնութիւններով սպառած քիչ մը երգ կ'ուզէ, քիչ մը բանաստեղծութիւն . . .

Ահ, դժբաղդաբար մեզի պէտք եղածը բոլորովին ուրիշ բան է. մեզի պէտք եղածը յամառ աշխատութիւնը, նոյն իսկ քունի եւ հանգիստի դնով կորսնցուցած եւ երգելով ի դուր վատնած ժամանակը վատկելու համար. ինչ որ մեզի պէտք է խրախոյսը աշխատողներուն համար, անոնց որ հակառակ ընդհանուր թիթեւութեան, բարի կամք ունին քննելու ուսումնասիրելու, կարգաւոր, դիտելու:

Որովհետեւ ահաւասիկ շատ բան սորված պէտք էր որ ըլլայինք եւ դեռ բան մը չենք գիտեր, որովհետեւ արդի քաղաքակրթութեան պղտոր փրփուրը տեսնելով միայն կը կարծենք ամէն բանի հետամուտ եղած ըլլալ եւ ամէն բան խորապէս ըմբռնած. մակերեւութային դատարարակութեամբ մի պատրաստուած՝ անկարող դիմանալու եւ տեսնելու, անկարող նոյն իսկ ուղղութեան մը հետեւելու եւ միւս կողմանէ գէշ պաշտօն

պանուած ծուլութեան, ինչպէս անկանոն կեանքի ընծայած ապահով ունայնութեան հրապոյրէն, որ մասնաւոր կերպով կ'ազդէ թոյլ նկարագիրներու վրայ, բնականօրէն hostile պիտի ըլլային մեզմէ այն անձերուն դէմ որ աւելի օժտուած նկարագրով աւելի առողջ եւ լաւագոյն կերպով պատրաստուած կեանքի՝ ընդունուած եւ յայտնի միջոցներէն տարբեր միջոցով մը ինքզինքնին արտայայտէին: Օրինակներ՝ կը տեղան մտքիս մէջ բայց պիտի առնեմ ամենէն մերձաւորները:

Ամերիկեան Աղջկանց Գոլէճի այս տարուան շրջանաւարտ հայ օրիորդներէն մէկուն Օր. Փանոսեանի թէզը շահեկան կը գտնենք եւ անոր մէկ մասը կը հրատարակենք «Ծաղիկ»ի մէջ: Օրիորդը ժրջան աշխատող մը եւ օրինակելի լրջութիւն մը ունեցած է ինչպէս կը վկայեն իր վարժուհիները. իր թէզին ընտրութիւնը միայն կապացուցանէ արդէն իր դատողութեան ճշդութիւնը. արդէն մեր ընթերցողները գիտեն որ Օր. Փանոսեան կը խօսի Պօլսոյ ջրուղիներուն վրայ որ իր բացարձակ օգտակարութիւնը ունի սա տեսակէտով որ շատ մը անձերու կ'իմացնէ առաջին անգամն ըլլալով եւ կը յայտնէ թէ Պօլսոյ մէջ քանի ջրուղիներ կան եւ անոնց ծագումը ինչ է. եւ ահաւաստիկ այդ տգէտները որ իրենց բնական քաղքին ամենակարեւոր հաստատութիւններուն վրայ տեղեկութիւն չունին, որ իրենց շատ մօտը եղած բաները չեն տեսնար որ բոլորովին անղգայ են իրենց աչքին առաջը տարածուած չքեղ գեղեցկութիւններուն եւ որ քաղաքին մէջ քանի ջրուղի ըլլալը շրջանաւարտ եղող օրիորդի մը թէզէն կ'իմանան եւ որ ատեն մը բերանաբաց մնալէ ետքը վատութիւնը կ'ունենան ծիծաղելու, քաշքշելու. — «Աղջիկ մը ինչպէ՞ս կրնայ ջրուղիներու վրայ խօսիլ. աղջիկէ մը բանաստեղծութիւն կը սպասէին, ուրիշ բաներ, տարբեր բան, քան թէ լուրջ ուսումնասիրութիւն մը» Ես պիտի ըսեմ որ ընդհակառակը մեզի պէս կարգի կանոնի չվարժուած մէթոտաւոր աշխատութեան մը չմարդուած ցեղի մը համար կին թէ այդ մեծ ծառայութիւն մը կը մատուցանեն երբ այդ կարգի աշխատութիւններու ճաշակը կուտան. եւ ասիկա ընելու կարող են մանաւանդ կրթական օտար հաստատութիւններու մէջ դաստիարակուած անձերը, անոնք որ տղայութենէ վարժուած են աշխատելու եւ շրջապատուած են այնպիսի ուսուցիչներով եւ ուսուցչուհիներով որոնց կեանքը ժրջան աշխատութեան մը շարունակութիւնն է: Որովհետեւ մեր վարժարանները եւ մեր թերթերը չեն ձգտիր բնաւ այդ հաւասարակշռութիւնը յառաջ բերելու, որովհետեւ մեր մէջ նոր յայտնուող տաղանդ մը հակառակութիւններու կամ անախորժ կատակներու կը հանդիպի, որովհետեւ մեր գրիչ շարժողներէն ոմանք ուրիշներուն ըրածին վրայ կը ծիծաղին, նորեկները եւ լաւագոյն միջավայրներէ եկողները պէտք չէ որ յուսահատին: Ընդհակառակը. ամրապնդուած այն յոյսովը որ Օրիորդ Փանոսեանի եւ իր ընկերակիցներուն պէս օժտուած եւ աշխատող անձերով պիտի հարստանայ մեր գրական միջավայրը, կը կարծենք որ նորեկները չպիտի ջլատուին բոլոր անհամ կատակներէն որով պիտի ողջունուին դեռ երկար ատեն թերեւս հակառակ գրկաբաց ընդունելութեան մը յոյսին որուն կը սպասէին եւ որուն իրաւունքը ունէին:

Եթէ լրջօրէն մաքառելու բան մը կայ այն ալ այն յոռի ճաշակն է, այն սնամէջ եւ կեղծ զգայնոտութեամբ մը տողորուած բանաստեղծութիւնները, յաւակնոտ եւ ունայն նորալէպները, վերջապէս բոլոր այն գրական սեռերը որոնց ներքեւ կարելի է ծածկել հոգեկան եւ մտաւորական պարապութիւն մը. բոլոր այդ contrefaçon գրականութենէն նախընտրելի չէ՝ համեստ աշխատութիւն մը, զիտողութեան եւ ուսումնասիրութեան արդիւնք:

Բայց առաջինը զիւրին է, աղքատ հոգիով եւ չքաւոր մտքով մարդու գործ, մինչդեռ երկրորդը իր տաժանքը ունի, իր հոգերը, իր յուսախաբուութիւնները:

Ասոր համար է որ առաջինները միշտ աւելի ընդունելութիւն պիտի գտնեն մեր

մէջ, աւելի պիտի կարդացունեն եւ աւելի պիտի արտադրունեն։ Ասոր օրինակն ալ ունեցանք մօտ ատեններու մէջ. «Ծաղիկ»ի մէջ ոտանաւորի մրցումէն ետքը որուն համար շատ մը ոտանաւորներ ստացանք, ուղեցինք այնպիսի նիւթ մը առաջարկել երկրորդ մրցումի համար որ փոխանակ գրչի խաղ մը ըլլալու աշխատութեան, քննութեան մղող, մտածելու հարկադրող ըլլար. մեզմէ մէկը դիտել տուաւ թէ այդ ձեւով մրցումներու պատասխանող չըլլար. բայց մենք աւելի լաւատես եղանք եւ մրցումը առաջարկեցինք. ոչ մէկ պատասխան. այս արդիւնքը ամէն դիտողութիւններէ աւելի պերճախօս է ապացուցանելու համար մեր գրականութեան ամուլթիւնը եւ աւազի վրայ հիմնուած ըլլալը. վաղը հով մը կրնայ փչել եւ բոլոր այդ խարխուլ շէնքերը փքուոյց կերտուածները քշել տանիլ. ու ասիկա լաւ պիտի ըլլայ. օճառի գնդիկները որ մթնոլորտը կը խճողեն՝ երբ մարին եւ ճանքաները փակող խեղանքները վերցունեն մէջտեղէն, այն ատեն միայն պայծառ պիտի տեսնենք ու պիտի գիտնանք թէ ո՞վ մնացած է գրական հրապարակին վրայ, ո՞վ դիմացած է, թէ ինչ կրնանք ընել։

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

ԽՈՂՔ ԵՒ ՅՈՒՇՔ

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԻ

Կ. ՇԱՄՍԱՆՃԵԱՆ

Խորհի՛ր, յիշե՛ր, Աստուծայի՞ն պարգեւներ
Թե չար ոգոյ մ'առ մարդ նեղո՞ւ ժանս նշուր։
Խորհի՛ր՝ անանցն անցաւորին տակ գտնել,
Յիշե՛ր՝ անցեալն իր թոյլն մեջ կեցընել։

Ռ. Յ. Պ. ԽՈՂՔ ԵՒ ՅՈՒՇՔ

ԱՏ յատկանշական է այն պարագան, որով ճիշդ ատեն մը, ուր մամուլը իր օրաթերթերով եւ պարբերականներով շատ նախանձելի վիճակ մը ցոյց չի տար, ուր ամէն նկատումներէ վեր գաղափարները եւ զգացումները այնքան քիչ կը զբաղեցնեն մամուլի աշխատաւորները, մասնաւոր հակում մը կ'երեւայ գրքերու ձեւով հրատարակութեանց, որոնք հեռու օրուան հաշիւներու վրայ միայն հիմնուած բաներ ըլլալէ, եթէ գրականապէս տկար ալ ըլլան, գէթ անշահախնդիր գաղափարներու եւ զգացումներու շուրջն է որ կը զառնան եւ ասոր համար ալ ամէն կերպով շնորհաւորելի են։ Ռէթէոս Պէրպէրեանի հատորիկը որ ամէնէն վերջինն է այս կարգի հրատարակութեանց, մանաւանդ աւելի կը բարձրացնէ մեր աչքին գրքի ձեւով հրատարակութեանց արժէքը եւ ի սրտէ կը բաղձանք որ մեր լաւագոյն գրողները, այսպէս աւելի երկարաշունչ աշխատութեանց ետեւէ ըլլան օժտելու համար մեր գրականութիւնը, ներքին իրական արժէք ունեցող արտադրութիւններով։

ԽՈՂՔ ԵՒ ՅՈՒՇՔ պատմուածքն է վշտահար սրտի մը, իր սիրակցորդին կո-

ըրստեան անթիւ քառասուն եւ վեց զգայնագրութեան (sentence) մէջ յիշուած, վերջիշուած ու խորհրդածուած:

Նիւթը ինքնին ոչինչ ունի իր մէջ նոր, սակայն վշտահար սիրտը, այրիացեալ հոգին շատ մը նոր բաներ կրցած է հանել իր զգացողական աշխարհին ալքերէն: Անգամ մըն ալ հարկ է ըսել թէ զգացումը ամէնէն կենսական ջիւղն է բանաստեղծութեան, եւ Ռէթէոս Պէրպէրեան տիրապէս կրցած է ունենալ այդ ջիւղը: Զինքը գրականապէս զբաղեցնող նիւթին հանդէպ իրապէս եւ հոգեվին զգածուած ըլլալը իրեն տուած է կորովը, վերլուծելու համար իր յիշատակները եւ խոհերը:

Ինչպէս հատորիկին վերնագիրն ալ մեզ ցոյց կուտայ, գործը կարելի է բաժնել երկու իրար ամբողջացնող մասերու, յուշերու որոնք զգացողութիւններ են, եւ ատիկա բանաստեղծական մասը կը կազմէ երկին, եւ խոհերու՝ որոնք մտքին դատումները եւ ըմբոստացումներն են՝ տեղի ունեցածին հանդէպ եւ ատիկա իմաստասիրական տրամադրութիւնն է գրողին:

Նախ, զուտ գրական տեսակէտով Խոնք եւ Յուշք շատ հաճելի յայտնութիւններ կ'ընեն ընթերցողին: Զգայնագրութեան ձեւին ներքեւ գրուած 550 տող այդ բանաստեղծութիւնը կը ներկայանայ մեզ ընդհանրապէս սահուն լեզուով մը: Բացատրութիւնները կենդանի են եւ պատկերները մեծ մասամբ կը կրեն իրենց վրայ արդիապաշտ (moderniste) դրոշմ մը:

Իբր նմոյշ մը Խոնք եւ Յուշքի լեզուն կ'ընդօրինակեմ ԻԲ. զգայնագրը.

Ու կ'երագեմ մերթ երա՛զը Մեծ Յուշոյն
Որ անդրաշխարհ մ'աւեճէ մեզ շաւաղոյն.
Թեւաբուսիկ, քեքեւ ոգի, քեւածեմ
Պայծառագեղ եթերաց մեջ յուսածեմ:
Գրած եմ զինք. մահեմ երկուքս անվրբար
Այլ եւս ոչինչ կրնայ մեր մեջ կալ պատուար:
Նոր անթառամ ընկանեաց փունջ եմք կազմեր,
Շաղ մշտեան կեանքի հեղու մեզ անդ սեւ.
Ու կը ժպտիմք միմեանց անհո՛ւն ժրպիտով,
Ծիւսման գոր հի՛ն ցոյ՛ք երփնեմ թի՛ւր մարգարտով:

Խոնք եւ Յուշքի լեզուն արտաքին ձեւի տեսակէտով յատկանշական բան մըն ալ ունի, որ հատորիկին հրապոյրներէն կրնայ համարուիլ:

Զգայնագրութեան պատմութեան քննարկը պէտք է գրուած ըլլալն է աղ: Յաճախ հոգեւոր տրամադրութիւն մը եւ մտքի խորհրդածութիւն մը պատմութեան քննարկը մըն է որ կը հաղորդուի Ատիկա կը յիշեցնէ Կէօթէի Հերման եւ Տորթէան, Հայնէի Էնդէմէճձձները եւ Շիլլէրի Պալլատները: Այս ձեւը հոգեբանապէս կրնայ ապացոյց մըն ալ համարուիլ սակաւապէս հոգեւոր մը որ համեստ է եւ որ հռետորական բացատրութեանց ծանրութենէն կը խորշի վշտին հանդէպ. զուտ մարդկայինն է որ արուեստին կը յաղթանակէ կերպով մը:

Պարզութիւնը, համեստութիւնը սակայն բնաւ չեն վնասեր կենսականութեան. ընդհակառակը յաճախ կը սնուցանեն զայն: Ատիկա պարագան է Խոնք եւ Յուշքին: Ռէթէոս Պէրպէրեան իր մտերիմ ցաւը պարզունակ շեշտով մը երգած ատեն, յաճախ բնականօրէն աշուղի մը խանդակաթ բացատրութեան գիւտերը կ'ընէ, եւ տոյ՛գ գիւտերը ամբողջ 46 զգայնագրութեան մէջ ցանցնուած են աստ ու անդ: Այդ տողերը ապրուած բանի մը դողը եւ առուգութիւնը ունին միանգամայն: Այդ տողերէն շատեր այստեղ անհրաժեշտ էր որ անգամ մըն ալ ներկայացուէին:

Դ. Երգին մէջ, սիրելւոյն մահուան հետ զէմ առ զէմ, բանաստեղծը անշնչացած մարմնոյն ակնարկելով կ'ըսէ

Մարմն՝ երկինք՝ ուրկե՛ արեւն ե՛ մեկնած

Ակնարկելով, կորսուած երանութեան մը, կորսուած սիրոյ կեանքի մը այրիացեալ հոգին կը գոչէ՝

Ա՛հ, աչքիս մէջ հաշեցա՛ւ հոռւի իր նայուած

Հոգիս իր հեճ՝նա գերեզման ե՛ տառած:

Որքան պարզ ու որքան կենդանի է այն պատկերը, զոր իր կեանքի ընկերը կորսնցնող հայրը կ'ուրուագծէ, ակնարկելով իր ընտանեկան յարկին.

Տանա՛ւրն ե՛ այն, ոյր կործանած ե՛ խորան

Ու ա՛յ դադրած պաշտամանց կարգ սրբազան.

Երջանակ մ'ե՛ տունն ոյր նը՛կարն ե՛ ընկեր

Սեւը չորս դին արտից ա՛նզը գըծագրէր:

Աշուղի մը պարզ այլ թելագորիչ շէշտը կայ երբ իր կինը կորսնցընող բանաստեղծը կ'ըսէ մեծ անջատումը վերսիշող շատ մը ասիթներու, այսպէս,

Մութին մէջ քար աղբիւր մ'ե՛ի արցունքի:

* * *

Դողդոջ շուրթիս քակ ճակտին սա՛ռն զգացի.

Զայն չըկակոյեց հուրն արցունքիս գոր լացի:

* * *

Հիմայ հոգիս իր ուրուին շուրջ կայ քափառ,

Փոսի մը մէջ միտքս սուզի անդադար:

* * *

Պարսպին մէջ, գոր ինք քողուց, սիրսս հաշի,

Ու շիթ առ շիթ կեանքս արցունքի կը շուծուի:

* * *

Զինք իմ արքուն եւ քուն ժամն՝ ւցրս ընկեր,

Սեւ ամայեաց մէջ փրկեցրո՛ւ եւ եկեր . . .

Դողդոջ մեկնիւմ, համբոյրն առած իր հոդին . . .

Հո՛ն Դողդոքսս, հոն մի՛շտ կ'եղնէ իմ հոգին:

* * *

Իր ստուերին հաւասարիւմ ե՛ իմ սեր.

* * *

Մոտիս անձրեւն աջերես դուրս կը պոռթկայ:

* * *

Ինչ որ Ռէթէոս Պէրպէրեանի վերջին հատորիկին զլիաւոր արժանիքներէն մէկը կը կազմէ, այն ալ իմաստասիրական այն թելն է որ առաջին էջէն մինչեւ վերջին էջը կ'երկարի կ'առուծդի, Ինծի համար մասնաւոր հրապոյր մը ունէր սա պարագան, որով Հայ գրագէտ մը իր մէկ երկասիրութեան մէջ յաւիտենական խնդիրներու մասին, որոշ աստիճանով մը իր աշխարհայեցողութիւնը կը պարզէր, մանաւանդ եղանակով մը ուրկէ մէկ բան միայն կը հասկցուի: Հայ լեզուով որքան հրատարակութիւններ կ'ըլլան որոնց մէջ ընթերցողը ի զուր կը փնտռէ, երկասիրութեան նիւթին հետ առնչութիւն ունեցող յաւիտենական խնդիրներու մասին հեղինակին աշխարհայեցողութիւնը: Պէրպէրեան մեզ կուտայ մտքի եւ միանգամայն հոգւոյ այս գոհունակութիւնը:

Յուշք եւ Խոհրի նիւթն է վաղաժամ այն մահը որով անոր վշտին ենթարկուող անհատներ բնականօրէն կը մղուին կասկածելու այն Նախախնամութեան որուն կը վերադրուին տիեզերական ամէն ներդաշնակութիւն եւ՝ անդամ մը որ այդ ներդաշնակութիւնը զգանք թէ կը խաթարուի, նոյն համեմատութեամբ կը սկսինք նաեւ կասկածիլ այդ ներդաշնակութեան հեղինակին՝ Նախախնամութեան ամենազօր եւ արդար ըլլալուն: Պէրպէրեան կորսնցնելով իր սիրելին, նոյն շաւղին մէջ է որ ինկած է. հոգւոյն կասկածը կը զգայ ընթերցողը իր տողերուն մէջէն, թոյլ բողբոջի մը ձեւով. կը դէն ան՝

Տըլիր ինձ գայն (երջանկութիւն), քայց է՛ր խլեցիր, ո՛վ երկին,
Անգութ անոքով փակելով դուռն ինձ դրախտին:

Ինձ հընար չէ՛ր համոզուիլ.
Մըռնցեցի. «ի՛նչպէս կրնար նա մեռնիլ»:

ԺԳ. զգայներզը կը ներկայացնէ մեզ ըմբոստացումը անոր, որ կը զգայ թէ մահը անիրաւութիւն մը պիտի զործէ իրեն դէմ: Բանաստեղծը որ մեզ կը ներկայացնէ այդ հոգեւի՛ն ըմբոստացումը, լռելեայն իր համամտութիւնն ալ յայտնած կ'ըլլայ անոր. այսպէս՝

Կողկողեղով, աղէկիզիկ, կ'ողբերգեր.
«Ի՛նչ երջանիկ էիմի, ոչինչ ինձ պակսէր.
Սիրուած ընկեր, սիրուն անուշ զաւակներ,
Սրժիս ամեն ուզածն երկիմի ինձ ջրեր:
Ինչո՞ւ յանկարծ կ'ոխերմանայ մեզ անեղ,
Առ չողորմիր այս հե՛ֆ մակկանց աչ անմեղ.
Ո՛ր պայծառ տիւն է՛ր մըքաղնի այսչափ շուտ.
Ո՛ւր ըլլալ, ա՛խ, ու մեռնիլ վա՛ղ, քա՛խս անգութ,
Ո՛ր մեղմեռու պատուհասն է, Աստուած իմ.
Թե սերն յանցանք է՛ գայդ միայն ես ունիմ,
Թե ոչ երկիմի աչ նախանձի երջանկին,
Կամ տառապանքն է միակ օրէնքն աշխարհիմն:»

* * *

Վա՛շ, խնդալը յիմարութիւն չէ՞ միթէ. —

Ապագային ծոց ինչ պատրանք մեզ պահուին.
Առաքաւսք մահուան մահի՛նն է վաղուին . . . :

* * *

«Հաւասքն ի՛նչ ոյծ», կըսէի ինն ճիւղօրեան:

Այսպէս տակաւին կարելի է գտնել տողեր որոնցմէ կը տեսնուի թէ տարակոյսը քերթողին հոգին կը կրծէ: Եթէ աւելի յոռետեսութեան հակամէտ խառնուածք մը ըլլար Ռէթէոս Պէրպէրեան, Յուշք եւ Խոհք ամէնէն կատաղի արտայայտութիւնը կը դառնար վշտի երգին: Սակայն այնպէս չէ եղած: Յուշք եւ Խոհքին մէջ կասկածը, տարակոյսը միշտ կիսատ կը մնան: Հոգին կը դեգեւի իր տարակուսանքին մէջ մնալու մինչեւ վերջը: Համակերպութիւնը, վշտին քրիստոնէական բացատրութիւնն է որ կը հասնի մեկնել ամէն բան ու մեղմել ալ: Կը զգաս թէ վշտակիր հոգին թոյլ մը կ'առնէ երբ կ'ըսէ:

Ու սրգասոյց սիրս հասկնար քե ի՛նչպէս
Դից Հաւասքին յաղթած էր Կրօն Չոհին հեզ:
Յիսուսին Կրօն Ասուածացումն է Յաւին
Իրեն կոչի ա՛յնքան սրտերն որք ցաւին.
Ասուծոյ մը փռչեալն ու վերք ու արիւն
Տառապելու դա՛սը կրնան տալ մարդուն:

Վշտին, արցունքին քով, քրիստոնէական համակերպութիւնն ալ իր ազօսները փորած է բանաստեղծին հոգւոյն մէջ. եւ նոյն իսկ կարելի է ըսել թէ վիշտը կը սկսի տակաւ տեղի տալ անոր առջեւ: Ասով քերթողը չէ՞ ուղած նաեւ կեանքը խորհրդաւորապէս, ուր ամէն վիշտ համակերպութեամբ մը կը վերջանայ:

ԽՁ. զգայնեղը, վերջինը, կերպով մը պաշտպանութիւնն է այն համակերպութեան զոր մարդիկ պարտաւոր են ցոյց տալ նախախնամութենէն եկող ամէն բանի հանդէպ:

ՄԻԱՄԻՏԻ ՄԸ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

ԺԱ.

Ք Օ Ն Ֆ Է Թ Ի

Չ Ի Ֆ Թ Է - Ս Ա Ր Ա Ֆ

ԶԱՐԵՀ ԽԱՆԻՆ

Ս երրորդ անգամ Բարիդ գալս է: Բայց ի՛նչ մեծ տարբերութիւն ա. մէն մէկ անգամուն մէջ: Առաջին անգամ, մօրեղբորս սուգը, նորըստաց հարստութեան մը մագնիսացումը, ոռւս գեղունիիս ցաւը, աշխատութեան տարապարհակէն փախչելու հրճուանքը, տարօրինակ կերպով տակնուվրայ կացութեան մը մէջ դրած էին յիս եւ աւելի, անգիտակից կերպով անձնատուր եղած էի հովի բռնն այն հոսանքին որ Բարիդի վրայէն զիս Լօնտօն նետեց: Երկրորդ անգամ, նորէն, հաղիւ մէկ օր միայն կեցայ, մեծ ձիարշաւի մը ներկայ ըլլալու համար, մօտակայ երկիրէ մը երթուղարձի տոմսակ մը առած ըլլալով, իբր թէ Սիրքէճիէն Ֆիլօրիա երթալ ըլլար աղ: Այդ պահուն, հորիզոնին վրայ

բաւական հետեւ կ'երեւային մօրեղբօրս յեղակարծ մահուան պատճառած ապշութիւնը ու վիշտը, Վերաին լուսափայլ ու յանկուցիչ նայուածքին կսկիծը եւ ուսանողութեանս նեղացուցիչ կաշկանդումները: Հարստութեան, վայելքի, մեծամտութեան, անաշխատ թափառումներու իսէալիս դագաթնակէտին վրայ, լրութեանը մէջ էի ասն ատեն: Իսկ հիմա: Հիմա, մտմտուքը առած է ինծի եւ ըսել թէ հաղիւ երկու տարի եղած է այն երջանիկ օրերէն ի վեր: Ի՞նչ չուտ:

Խաղի տարաբաղդ գիշերիս հետեւեալ օրը իսկ ձգելով Նիսը հոս եկած եմ, ես ալ չեմ գիտեր ինչու: Բաւական ատենէ ի վեր վարժուած ըլլալով միտքս դրածը ընել, ըլլայ ատիկա ամենէն absurde կամ ապուշ բանը, չեմ կրնար դիմադրել ներքին մը-դումի մը որ շիտակ P. L. M.ի ճամբուն վրայ կը դնէ գիւս: Գարթիօսթալի գործը ընելու ծիծաղելի գաղափարը, ալ, սաչափ տեղ չունի անշուշտ միտքիս մէջը: Բայց ուզեմ չուզեմ լրջօրէն կը մղուիմ հաշուելու, հաշուելու, ես որ միշտ սիրած եմ երեւակայական շահերու ու հաշիւներու մէջ մօլորիլ: Երկար բարակ հաշիւներէ ետքը կը գտնամ որ հաղիւ քառասուն-յիսուն հազար ֆրանք մը ունիմ դեռ Պոլիսի մէջ, այն-չափ փորձանքներէ ու ալեկոծութիւններէ դերծ մնացած եւ որուն վրայ, ալ չեմ կրնար վստահիլ, ասկէ վերջը, առանց քրտինքի, անհագ ու չռալ, վայելքով լեցուն կեանք մը վարելու համար: Կղզամ որ գարթիօսթալի կամ ուրիշ անյաջող գործ մը կրնայ այդ վերջին խլեական ալ սրբել տանիլ ձեռքէս եւ ես մէջտեղը կը մնամ անապաւէն, անօթի, խեղճ: Միւս կողմէ ծուլութիւնը աղէկ մը տարածուած է երակ-ներուս մէջը եւ բոշկութենէ տարբեր, գէթ սիրած մէկ սուպսթիլիս, օրինակի համար նկարչութեան կամ ճարտարապետութեան, հետեւելու համար համալսարան մը մտնա-լու գաղափարը չուտով կը վանեմ միտքիս մէջէն, բան մը՝ որուն համար լիուլի կը բաւէ, դեռ այսօր ունեցած դրամիս եկամուտը միայն: Ասով հանդերձ, ինքզինքս կը խաբեմ, խորհելով որ դեռ մինչեւ վերամուտ բաւական ամիս կայ եւ հարկաւ մինչեւ այն ատեն որոշում մը կուտամ:

Այս յետաձգումը մասամբ մը կը թեթեւցնէ սիրտս եւ կը մեղմէ մտահոգութիւնս եւ կը կըսկսիմ նոր ճամբորդութեան ելած Անգլիացիի մը պէս անյադօրէն այցելել քաղաքին ամէն կողմը: հետաքրքրաշարժ վայրերը, դօրս բնականաբար չէի կրնար տեսած ըլլալ, նախորդ հապճեպ անցքերուս միջոցին: Բառքերը, պուլվառները, թատ-րոնները, թանգարանները, գերեզմանոցները, գործանոցները ոտքի տակ կ'առնեմ: Մասնաւորապէս Նախօրէն Առաջինի դամբարանը, հիացումս կը գրաւէ եւ կրկին անգամներ կ'երթամ վայելել վայրին ու չէնքին անբաղդատելի մեծփայլչութիւնը: Առտունները ընդհանրապէս կը թափառիմ այսպէս գէտուգէն, դարթնումի ոգեւոր տը-պաւորութեան տակ, բայց կէս-օրէն ետքը չուտով վրաս կը կոխէ թուրութիւն մը որ մտահոգութեանս ու ծուլութեանս արդիւնքն է միանգամայն եւ խելացի ու խնա-յողական գործ մը տեսած ըլլալ կը կարծեմ, երթալ լաոքի մը նստարանին վրայ մինչեւ իրիկուն զաւեշտաթերթեր թղթատելով:

Բարձր Մօնսօ ամէնէն աւելի մօտ կ'իյնայ ընակութեանս, թէեւ Մօնսօնին ըլլայ ամէնէն աւելի սիրածս: Առաջինը հարուստ ու աղնուապետական թաղերու մօտ, ի-րաւցնէ չքեղաշուք ու շնորհալի բան մը ունի իր խնամուած ուղիներով, յորդա-քուղիս դալարութիւններով, bustերով, աւաղաններով, մինչեւ օսկեղօծ, վեհապանծ եր-կաթ գուռներով քառակողմեան: Գալէսի վեր, գրեթէ ամէն օր, կէս օրէն ետքը, հոն եմ եւ կամ կը կարգամ, կամ եկող գաղող ժամադրութիւնները, bebedները կը զիտեմ եւ կամ կ'երազեմ անցած օրերու ու պատանարներու վրայ: Ահա կարծ, բայց լեցուն ժամանակամիջոց մը: Լեցուն՝ ինչ չարաբաղդութիւններով, հաճոյքներով, ցաւերով, խենթութիւններով, վտանգներով: Երազէ՛ տղաւ, մէյ մըն ալ տեսնալիք չունիս այդ

բաները: Եւ ինչ որ անգառնալի է, անոր յիշատակը աւելի սնուչ կ'ըլլայ: Կր զղջամ ըրածներուս վրայ. թերեւս, մինչեւ մէկ աստիճան: Կ'երազեմ նոր արկածներ. է՛ն, ինչո՞ւ չէ:

Քանի որ է խմբակ մը եւ այդ խմբակին մէջ, մասնաւորապէս զոյգ մը ուշադրութեամբ զբաղուած են եւ հետզհետէ աւելի կ'սկսիմ շոնազգրգուիլ անոնցմով: Տարիքոտ պարուն մը ու նորատի պարմանուհի մը կը կազմեն այդ զուգը եւ երկու պզտիկ հրեշտակներ, խոպոպաւոր մանջ մը ու աղջիկ մը կ'ամբողջացնեն խմբակը: Այսչափ հետաքրքրաշարժ թիբեր քիչ անգամ կ'ըլլան տեսած ըլլալ, եւ մասնաւոր հաճոյք մը կ'զգամ զանոնք զննելով մօտէն ու ջանալով թափանցել անոնց խորհրդաւոր կերպերուն: Ուստի տեսակ մը ստապարանքով ու անհամբերութիւնով է որ, ամէն օր, ճաշէն անմիջապէս ետքը կը փութամ հոն, ուր փորձով գիտեմ թէ անոնք ալ պիտի գան անպատճառ, ցուրտ ըլլալ թէ անձրեւ, ձիւն կամ արեւ:

Պարոնը երկայնահասակ, խիստ ճիւղ հագուած, աղւուական կերպերով, վաթսուէր մօտ մէկն է: Բայց հակառակ այդ տարիքին, չափազանց առողջ ու առնական երեւոյթ մը ու քայուածք մը ունի, որուն մէջ, քիչ մըն ալ նախկին զինուորականի դօւտեպինդ բարեձեւութիւն մը ինքզինքը մատնացոյց կ'ընէ: Եւ սակայն այդ բնական պնդակազմութեան վրայ աւելցուած, երիտասարդանալու ճղճիմ ճիգեր ամէնէն աւելի սխալ ու ծաղրելի կը թուին ինձի ու անոր տարիքը կը չհշտեն: Դէմքը ամբողջովին ամբողջ, խոշոր խորշոմներով խառնածուած, կը կախկրտուի աչքերուն տակ ու ծնօտին չուրջը, երկարատեւ սովորութիւնով մը Լիւիս քրէմլերու ազդեցութեանը տակ բոլորովին կակուղցած: Բարձրադիր գլխարկին տակ, կարճ կտրուած մազեր, որոնք ներկ ալ չեն բռներ այլ եւս. մօթ գլխին, խղճալի գոյն մը ունին, որոնց մէջ էն երեւցող մորթն ալ թունաւոր ներկին ազդեցութենէն խանդրած երեւոյթ մը առած է բոլորովին: Պիսերը, ծերերու յատուկ անհասկնալի մենամալութիւնով մը, կրտսրատուած, պզտիկցուած, քոփերը, վերերը, խորունկէն ամբողջ, իբր թէ նորահաս տղու զեռաբոյս պիսերուն խաբկանքը տալու համար, ներկին տակէն իրենց ճերմակութիւնը կը մասնեն գնդասեղի գլուխներու պէս դուրս քշուելով մորթէն: Խոշոր, անգոյն, թաց աչքեր կը չրջանահուին կնճռոտ ու լայնածիր *patte d'oie* երով զորս ի զոր կը ջանաւ արդու կել հազարու մէկ արուեստական ու խաբուսիկ միջոցներով: Ու ամբողջ գէմքին վրայ թարմ ու սիրուն ըլլալու պարմանով, մինակ բերանը կայ, պզտիկ կլորրի բերան մը, կարմիր, ախնոտ շրթունքներու մէջ ազուցուած, ինչ որ ստուգիւ զարմանալի է:

Յաւիտենական *huit-reflets* ն հետ, ոչ նուազ անբաժանելի ու *impeccable* որտէն կոխ մը որ հաճազեցած մը պէս վայած է իրեն. սեւ չուխայէ հեսկեր, որոնք ասպետական մոյկերու մնացորդ մը ըլլալ կը թուին, դիւրամեք ու նրբաձեւ ոտքերու վրայ, եւ չուխական գորշ գոյն ձեռնոցներ, որոնք ըստ իս, միեւնոյն ատեն ձեռքերուն թոռածութիւնը պարտկելու կը ծառաւն հաւանորէն: Փողկապին ասեղը, թեւ նոցներուն կոճակները, ժամացոյցին ծալը կ'սխալած մէտայեծը ազամանդներու տակ կը փառորչուան: Վերջապէս, վրան, վերէն վար կը պոպոկայ փարթամութեան ու երիտասարդութեան *recherche* մը որ ձիւնալի ու պատկառեցնող բան մը ունի միանգամայն: Ոսկեգլուխ *art nouveau* գլուխ մը կը ճոճէ ձեռքերուն մէջը, մատներու անանկ ճապուկ ճշունտ թիւնով մը եւ անանկ քաջայարմար զարձուածքներով, որ կարծես մենամարտի ու սրամարտութեան փորձեր ընելու վրայ է եւ այդ ալ աւելի կը չեղտէ այն տպաւորութիւնս թէ, այդ մարդը հանգստեան կոչուած բարձրաստիճան զինուորական մը ըլլալու է:

Դալով պեռատի օրիորդին անոր վրայ թերեւս պիտի չի կրնամ այսչափ բան զը-

բողոքել, ինչու որ գեղեցկութիւնը բառերով չի բացատրուիր: Ահէնէն առաջ փառաւոր հասակն է որ աչքիս կը զարնէ, նուրբ, սլացիկ, գեղակազմ, շատ սլափիկ դեռաբուսիկ փթթումներով թեթեւօտէն կոհակաւոր: Ան ալ ոչ նուազ գոտեպինդ երեւոյթ մը ունի իր սեղմ ու վերամբարձ քօրսէին մէջը, — հակառակ օրուան նորածեւութեան, որ վար թափած պէտք է ըլլայ ու ետին ցայտուն, — եւ սակայն ծեքծեքութիւն այդ պակասը, նախկին զինուորականութեան մը չէ որ կը վերագրեմ բնական նաբար այս անգամ եւ զխալուսով կը լեցուիմ պերճօրէն կարկառուն ու հրաշալի այդ հասակին հանգէպ: Դեզին դանգուր մազերու խարոյկ մը կը բացաւառի, կը ծաւալի ու կը բարձրանայ պղտիկ ամբիօփ գլխարկի մը չորս դիէն եւ օսկիէ չրջանակ մը կը շինէ յաւէտ խնդում դէմքին շուրջը: Չեմ յիշեր բնաւ տեսած ըլլալ այտեր ու բոնք աս աստիճան գեղձի մը տպաւորութիւնը ձգած ըլլան վրաս: Թանձրացած կաթի թոյլ ու mate ճերմակութեան մը վրայ, մութ կարմիրի լայն յճացումներ որոնք անկանոն ու քմաշաճ գիծերով կը տարածուին մինչեւ ականջները ու ծնօտէն վար, խոկապէս եղած գեղձի երազային աղուամազութեան մը հրապոյրը կուտան շքեղ ու թաշաղեղ մորթին:

Պայծառ, կապոյտ ու խոշոր աչքերուն խորը դուարթ ու անգիտակից ժպիտի մը ստուերը կը խճալայ եւ հնչտալից շրթունքի մը լայն ու վառ կարմիր թեփերը կը լողան, թանձրամած կաթի թաւ ճերմակութեան ու թաւշակերպ գեղձի հալած կարմրութեան զղխիչ այդ խառնարանին մէջտեղը: Մշտաբաց հովանոց մը, որ ճշդաւար կերպով կը շքաւորէ պաշտելի այդ գլուխը, սիրուն նազանքներ ունի կարծես, անոր յաւէտ ձեռնոցապատ մանտրտիկ մատներուն մէջը ոլորտրկած ատենը: Ծանրագին ու պարզաձեւ միանգամայն շրջադղեւոր, նմանապէս ադամանդակաւ օղբեր, ժամացոյցը ու ապարանջանները ու իր ոչ նուազ ակնուական շարժումները խիստ distinguée երեւոյթ մը կուտան իրեն, բայց ես չեմ գիտիր ինչու միշտ կը մղուելիմ զայն վարժուհի մը ենթագրելու:

Նախ անոր համար թերեւս որ գերմանուհի մըն է ան. որովհետեւ մաքուր գերմաներէն մը կը խօսի պղտիկներուն հետ եւ գէշ ֆրանսերէն մը՝ քովի պարոնին հետ: Եւ ես, գիտեմ թէ հիմա որչափ մեծ նորածեւութիւն է Ֆրանսայի մէջ գերմաներէն սորվեցնել իրենց տղաքներուն: Չիկայ քիչ շատ բարեկեցիկ ընտանիք մը, ձգենք մեծահարուստները ու ազնուականները, որ գերմանացի վարժուհի մը չի պահէ. պարսպապէս ամօթ է երկու հակառակորդ աղքերուն միջեւ այս կերպ մտածեցում մը տարօրինակ երեւայ թերեւս. բայց իրողութիւնը այս է, եւ եթէ հարցուի, շատ հաւանական է որ այս մասին սին պատճառաբանութիւն մըն ալ մէջ բերեն, բան մը որուն գաղտնիքը Դաղդիացիները միայն ունին: Յետոյ, պղտիկներուն հետ վարուեցու եղանակ մը ունի, որ հակառակ խիստ ներողամիտ ըլլալուն, կը գուշակես որ հսկողութեան պատասխանատուութիւն մը կը ծանրանայ վրան: Ինք ալ զեռատի է շատ, ամուրիի արդուզարդով եւ այդ զաւակները չեն կրնար իրը ըլլալ, քանի որ այս վերջինները սքանչելի ֆրանսերէն մը կը խօսին իրարու հետ:

Կէսօրէն վերջը ժամը մէկին, երբ կ'երթամ Բառք Մօնսօ, գիտեմ թէ երկու ժամ մը պէտք է սպասեմ, տարօրինակ զոյգը տեսնալու համար, ինչու որ ժամը երեքին միայն, քօնօմէթի մը ճշդութիւնովը կուգան անոնք, յայտնապէս որոշ ժամադրութեան մը համաձայն: Նախ, պարոնը կը հասնի հինգ-տասը վայրկեան մը առաջ եւ աչքերը երիտասարդական խօլ աւիւնով մը կը փայլին, երբ արադ ու սուր նայուածքով մը կը խուզարկեն պարտէզին չորս կողմը ու հեռաւոր խորշերը: Ինչ ետքը կը հասնի օրիորդը երկու պղտիկներով, որոնք ծեր պարոնին ձեռքը կը թօթուեն նախապէս եղած յանձնարարութեան մը վրայ անշուշտ. ան ալ չօքօլալի, շաքարեղէններու,

պատկերներու դէզ մը կը սահեցնէ անոնց արկերուն մէջ: Եւ ուրախ զուարթ իրենց փայտէ շրջանակներուն հետ կը հեռանան անոնք, իրար հետապնդելով, պօռալով, ուրիշ պղտիկներու խառնուելով: Ասդին երկուքը, մինակ մնացած, նախնական կնամեծարական ծալալեղ քաղաքավարութիւններէ ետքը, կ'սկսին լայն ծառուղիին շուքին մէջը, որոշ տեղի մը վրայ, վեր ու վար անընդհատ երթեւեկել, խօսակցելով, կարգալով, կատակելով: Ես, դիտեալմը, նստած էի տեղ մը, ուր անպատճառ առջեւէս անցնելու պարտաւոր էին: Մարդը վերջին աստիճան լուրջ էր ու քօրեքթ եւ բնաւ կարեւորութիւն չէր տար իր շուրջը անցած դարձածին, ինչպէս նաեւ ուշադրութեան առարկայ եղած իմ սխառնութիւնս: Ուստի ոչ իսկ միտքէն անցուց ինչ հեռու տեղ մը պատկիլ եւ մաղի չափ չի խախտեցաւ իր pistetէն: Ով գիտէ, օրիորդն էր թերեւս որ հոշ մնալ կ'ուզէր:

Ամէն անգամ որ առաջքէս կանցնէին, ես լրագիր կարգայ ձեւացնելով մտիկ կընէի անոնց բարձրաձայն խօսակցութեան եւ շատ չանցած համազում գոյացոյցի որ օրիորդը ֆրանսերէն խօսելու վարժութիւններ կընէր անոր հետ եւ մէկէ աւելի անգամներ լսեցի ծեր պարոնն որ անոր սխալները կը շտկէր վարժապետական շարժումներով մը, երբ օրիորդը, զուարճացած, կը խնդար մեծաձայն: Ուրիշ անգամ մը, պարոնը Միւսէի քերթումներու հատոր մը բերած էր մէկտեղ եւ օրիորդին ընթերցումներ ընել կուտար, միշտ քայելով հանգերձ եւ արտասանութեան սխալներուն կը հսկէր: Այդ վայրկեանէն զիտակցեցայ որ մարդը, կանացի գործերու մէջ հինաւորաց աղուէս մը, կանանաւոր պաշտօնումի ու յարձակումի սկսած էր դեռատի օտարութիւն սիրտը դրաւելու համար: Ժամը չորսին կը մեկնէին անվրէպ: Բայց այդ մէկ ժամուան միջոցին, երբ բազմաթիւ անգամներ առաջքէս կ'անցնէին այդպէս նաղեւաճեալ, անկարելի էր որ օրիորդը, հովանոցին տակէն անուշ ու խօսուն նայուածք մը չի նետեր վրաս: Պէտք եմ ըսել որ ես ալ հիմա սկսած էի, արդէն խնամօտ արգուշարդիս վրայ, ոչ նուազ յատնի recherche մը գնել որ աւելի կը շեշտէր տարբեր ու գէմքիս թարմութիւնը, մանաւանդ այդօրինակ ծեր պարոնի մը քով: Կ'երեւայ թէ արկածներ անցուղածի, յափրաւածի զիմսգծութիւն մը եւ մօայլ ապագայիս մասին մտահոգութեան մը առթած արտաբանութիւնն ոչ նուազ յանկուցանող բան մը կը գնեն նայուածքիս ու գէմքիս վրայ, ուր օրիորդին պարագային հանգէպ գործացում մը ու անոր ազդորդութիւններուն համար զգացում հիացումի արտայայտութիւն մը կուգան խառնուել արդէն խողովի հմայքներու: Իմ աչքերս ալ որոնք գիտեն դիւթել, կը պատասխանեն անոր դուռանուշ քթթումներուն: Մարդը եթէ նոյն իսկ սրտնեղութիւն մըն ալ կիմանայ, գիտէ ինքզինքը սքանչելի կերպով զսպել եւ բան մը չի տեսնալու զարնելով, անայլ լայլ անտարբերութիւն կը ցուցնէ:

Քանի քանի անգամներ հետեւեցայ իրենց: Բառքէն ոչ շատ հեռու կը բաժնուէին իրարմէ, օրիորդը պղտիկներուն հետ փառաւոր արարթմանէ մը ներս կը մտնար եւ պարոնը փողոցին ծայրէն դառնալով, հոն սպասող ապարդնական կառքով մը կ'անհետանար: Շատ պտղակեցայ արարութեան փողոցը, բայց երբէք չի կրօցայ օրիորդը ձեռք անցընել մինակ: Ալ ամեն օր մէյմէկ վէպ կը հիւսէի միտքիս մէջ այդ զուպին վրայով եւ ամէնքն ալ անձնարտանման կը գտնայի վերջէն: Անգամ մը ենթադրեցի որ օրիորդը վարժուհի ըլլար այդ պարոնին տունին մէջը, եւ հոն կնկանը աչքին տակ նայուածքով սկսուած սիրաբանութիւն մը, Բառքին մէջ առաջ տարուէր ֆրանսերէն խօսելավարժութեան միջոցով, հեռու ծեր կնկան մը նախանձոտ հետապնդումներէն: Ատանկով թերեւս բացատրուէր օրիորդին հաճոյակատարութիւնը ատանկ ծեր պարոնի մը նկատմամբ եւ արվերջանալի մեղրանուշ նայուածքները ինքն ինքն: Բայց շուտով մէկդի նետեցի այդ վարկածը, ինչու որ շատ յայտնի էր որ գաւակները այդ պարոնինն ալ չէին:

Ալ գիշերները գրեթէ քուն չէի քնանար, հաղարումէկ երազներով ու ենթադրութիւններով կը տապալումէի եւ կը հրճուէի օրիորդին հետզհետէ աւելի հրատուր ու տարփատենչիկ ակնարկներուն խորհելով: Մեր պարոնը հազիւ թեթեւ բիծ մը կուգար ըլլալ անուրջներուս վարդ դոյնին վրայ, կը մտածէի որ օրիորդը անշուշտ չէր կրնար անոր odieux flirtին լուծէն ազատել ինքզինքը հիմակունհիմա եւ վայրկեան մը իսկ միտքէս չէի անցընէր, ինքզինքս բազդատուեթեան դնել, անանկ ծթրած դէմքով ու խանդրած աչքերով ծերունիի մը հետ: Pouah! Օր մը միայն կը յիշեմ որ անօրինակ կատաղութիւն մը զգացի, երբ միամիտակ տեսայ զիրենք, երկուքը, Օքերային մօտ, գոհարավաճառի մը փողփողուն ցուցափեղկին առջեւ: Մեր պարոնին ստիպումներուն վրայ, աղջիկն ալ ներս մտաւ եւ շատ չանցած, օրիորդը, ձեռքը պղտիկ տուփով մը գուրս կ'ելլար: Ma foi, c'était trop fort! Ուրկէց կուգային, եւ ինչի՞ փոխարէն էր այդ նուէրը: Ապշած կեցած էի եւ չի փորձեցի իսկ խոյս տալ, խեղճ աղջկան խնայելու համար արժանապատուութեան վիրաւորանք մը: Երբոր զիս տեսաւ, չեմ կրնար բացատրել իր զգացած յուզումը, գունափոխութիւնը, ամօթխածութեան բուռն արտայայտութիւն մը եւ երկուարցունքներ՝ որոնք ծածկուեցան դիտմամբ առաջ բերուած հովանոցին շուքին տակ: Բարեբաղդաբար առջի յայտունն ու անհաշիւ բնութենէս շատ բան պակսած է հիմա, ապա թէ ոչ կ'զգամ որ կարող էի խենթութիւն մը ընել այդ պահուն, մերժել տալով շնական ծերունիին նուէրը, աւելի ծանրագին բան մը նւիրելով իմ կողմէս եւ այդպէսով վերջնական խղումը առաջ բերելով այդ անբնական յարաբերութեան մէջ որ հոգիս կը սեղմէր: Բայց հակառակ այդ բոլորին չեմ գիտեր ինչու, անորոշ բնազդում մը կը պնդէ ինձի որ այդ երկուքին յարաբերութիւնը ինչչափ ալ անբնական ու անբացատրելի երեւայ, դեռ շատ հեռու է մեղապարտ հանգամանք ունենալէ եւ ես՝ յաւէտ պղատոնական՝ բանի մը տպւորութիւնը կը պահէի անկէց, իմ անբուժելի միամտութիւնովս:

Ափսէն աւելի անցած էր եւ ես հետզհետէ աւելի սիրաքորբք, միշտ փնտռելու վրայ էի այն պատեհ առիթը՝ ուր պիտի խօսէի օրիորդին հետ, իմ անսահման համակրութեանս վրայ եւ ինք, փոխադարձաբար իր սիրային միջնու այն տտենի մօռնջ արտայայտութիւններուն զրական ձեւ մը պիտի տար: Այդ պահուն նորէն մօռցած էի ապագաս, դրամական կարողութիւնս, համալսարանի, ճարտարապետութիւնը ու բուսական աշխարհը: Բարեբաղդաբար օր մը չի գալիք չորաւ Բարք Մօնսօ. բայց օր մըն ալ գոնէ հինգ վայրկեան առաջ գար տա՛ անիծեալ արարածէն: Անմիջապէս քովը պիտի վազէի ապահովաբար եւ սիրոյս հաւաստիքը պիտի չափէի, սորվածփորիկ պերճախօսութիւնով մը: Անգամ մը առաջքէս անցած ատենին, երբ պարոնը խորապէս զբաղած էր ցած ձայնով քերթուած մը կարգալու, ես ալ օրիորդին սիրական նալուածքին տակ իմ սիրտիս քերթուածը կը դնէի չրթունքիս ինքնավար բացախփութիւն մէջ: Ի՞նչ ետքը հովանոցին տակէն փոխադարձ փախստեայ համբոյր մը կը փրթէր, դէպ ի ինձի թռելու համար:

Բաւական օրեր ալ անցան այսպէս եւ փետրվարի վերջերր, կիրակի օր մը առաջին անգամը ըլլալով չի գացի Բարք Մօնսօ, ինչու որ այն օրը բարեկենդան էր: Չէի յուսար որ հոն կ'ըլլար, մինչդեռ րոզհակառակը ամէն հաւանականութիւն կար որ պայմարներուն վրայ դտնայի զինքը, ու թերեւս մինակ: Այդ օրը ուսանող ընկեր մը ունէի որ Պոլիսէն քիչ ատենուսն եկած, կը ցատքէր մասնաւորապէս առանց cavalierի աղջիկներուն վրայ, երեսնին համբուրելու համար, օրուան թոյլտուութենէն օգուտ քաղելով: Ես կը խնդայի անոր այդ աստիճան ծակաչքութեանը վրայ: Տէ՛ր Աստուած, ինէ աւելի միամիտներ ալ կան եղեր: Ես, երկու ձեռքերս գրպանս, յափրացած երեսօթով մը կը քալեմ բազմութիւնը դիտելով որ անհաշուելի է, խայտառակութիւն:

ներուն մէջէն որոնք աննկարագրելի են, տոկալով աղմուկին որ խուլցնող է: Նրբերկար serpentineներ կը գալարին օդին մէջ գոյնզգոյն թնճութեան կազմելով. confetti/անգուռ ու անհուն տարափ մը կը թօթափի ամէն կողմէն: Դիմակաւորներու կատա-կաքանութիւնները ծայր վերջ չունին. տեղ տեղ խառնիճաղանճը մինչեւ խճողումի, ճմուռի կը յանգիլ Փոչին, ալքօօլին հօտը, անառակութեան հրաւերներ ջղադրգիւ կընեն զիս:

Իրիկուն դէմ. ուշ ատեն մայթին վրայ, յանկարծ քառակ խմբակ մը կը ցցուի դէմս բազմութեան մէջէն. առաջին զիծին վրայ դեղանի օրիորդը, ուրիշ իրեն տարեկից աղջկան մը հետ, ետին եր/տասարդ մը եւ ծեր պարոնը հազիւ կընդնշմարեմ, երբ յանկարծ կարմիր confetti/ կուռ ու բուռն հարուած մը կուտեմ en pleine figure, զոր կերկրորդէ միւս աղջիկը իր կանանչ confetti/ներով: Բերանաբաց ու ապշած, դիտած ատենս, բերանս, աչքերս, քիթս բոլոր կողողուն չարածճի այդ թուղթի երվներանգ կտորուանքով եւ ակամայ կ'սկսիմ հաղալ, փոնգտալ, թուքնել երբ անոնք լիակոկորդ խնդալով կը հեռանան: Բիչ ետքը ետ դառնալով նորէն կը հանդիպինք անոնց, բայց բազմութեան մէջ այս անգամ էրիկ մարդիկ բաւական հեռու են մնացած. մետաքսէ գունագեղ ու ժանեկադարդ տոպրակներ կը կախուին մէջքերուն մէկ քովէն քօնփէթիթով ուռեցւորած: Այս անգամ ինքզինքս կը պաշտպանեմ թուղթէ յօրճանքին դէմ եւ:

— Ah bien! Կըսեմ. à charge de revanche!

— Eh bien! Au Mardi-Gras, կը պատասխանէ ան, ընդային թովիչ հնչիւնով մը:

Mardi-Grasին անօրինակ զուարթութիւն մը թափ կ'առնէ ներսիդիս: Կղգամ որ այդ օրը նորէն պիտի քիչ մը շատ փախաւ: Թիւիչ վարդագոյն խոշոր տոպրակի մը մէջ ահագին քանակութիւնով դեղին քօնփէթիթ մթերած եւ կաղմ ու պատրաստ, պուլվարներուն վրայ կը թափառիմ ընկերոջս հետ: Աս ու ան, բարեկամներ ու անծանօթ կիներ, քօնփէթի կը նետեն ինծի, բայց ես չեմ պատասխաներ ու սպասողականի վրայ կը մնամ: Տակնուվրայութիւնը աներեւակայելի է: Կառքեր, դիմակաւորներու charեր, թոհօրոհ, խառնիճաղանճ, կոխտուռ, ռոնու մներ, դժօտային երաժշտութիւններ: Ուր ենք, աշխարհի վերջը արդեօք: Իրիկունը մօտենալու վրայ է. բարեկենդանի վերջին օրւան հուսկ յուզումը իր դագաթնակէտին հասած է: Յանկարծ ետեւէս մէկը մատով ուսիս կը դպի. անտարբեր ու անպատրաստ ետիս կը դառնամ: Չորս պզտիկ ձեռքեր, չորս սաստիկ հարուածներով քօնփէթիթի կոյտեր կը փչեն երեսիս: Նախնական այդ չփոթութիւնս կը բաւէ որ, ալ անկէ ետքը արագահարուած կերպով bombarder ընեն զիս, չորս չարածճի նրբին թաթիկներ:

Շատ չանցած նորէն կը հանդիպիմ դեղանի գերմանուհիիս ու ընկերուհիին, որոնք մինակ ըլլալ կերեւան այսօր, բայց այս անգամ անխնայ կը խղդեմ զանոնք օխաներով թղթիկներու տակ: Վերադարձին նորէն. անոնք ինծի, ես՝ անոնց: Ու, տակնուվրայութեանս մէջ տեսակ մը հրճուանք կ'ղղամ տեսնելով որ անոնք ալ ինծի պէս ձեռնպահ են ուրիշներու հետ եւ կաշխատին միշտ ինծի հետ դէմ դէմի գալու ու կգուրտելու: Անգամ մը միայն, սրճարանի մը առաջքը նստած բազմութեան մէջ աչքիս կը դարնէ կասկածելի ստուեր մը որուն վրայ երկու չարագուշակ կայծեր կը փառլտան եւ ես վաւաչոտ flirteurին կը նմանցնեմ զայն: Կարճ չրջաններու մէջ, միշտ զիրար կը զիմաւորենք, իրարու հապճեպ ու կտրուկ խօսքեր կը նետենք, քօնփէթիթի բոլբուռ հետ, որու միջոցին ձեռքեր ձեռքերու կը հանդիպին, մարմիններ իրարու կը դարնուին ու իրարու վրայ կը ճնշուին, ցաւի ու հաճոյքի ճիչերու մէջ: Տօպրակները քանի քանի անգամներ կը լեցուին, կը պարպուին: Ես չեմ մոռնար միեւնոյն ատեն ոտքի վրայ քօնեաքի ու գարնջուրի դաւաթներ ալ պարպել, իբր թէ

ուժ առնելու համար: Բայց գինովութեանս ըսելիք չիկայ: Մուխը կոխելու վրայ է: Ոտքերս կը թեթեւնան confettiի թաւ խաւերով կաղմուած երվներանգ կապերտներու վրայ եւ անըջային աշխարհ մը թեւակոխել կը կարծեմ: Յուզումս չափ չունի. աչքերս դարձած են եւ ամէն խենթութեան պատրաստակամ կղզամ ինքզինքս:

Նոր լեցուած մթերքով, երբ աս անգամ դէմ դէմի կուգանք, կարծես կ'զգանք որ վերջապահի կատաղի կոխներնիս են ասոնք եւ մեր մնացորդ պաշարը փոխադարձաբար իրարու ճակատի վրայ կը փլչի կուռ փունջերով: Յոգնութենէս ու ներքին տաքութենէս շնչառութիւնս կը դժուարանայ եւ կըստիպուիմ բերանս բանալու որ ատեն թղթիկներու ալիքներ կը սուրան ներս եւ խղդուկ կը պատճառեն: Աչքերէս արցունքներ կը վիժին ու կը պղտորեն նշանառութիւնս: Որով, ես ալ անմտած, ուրիշներու պէս կը շուլուիմ գեղունիիս հասակն ի վեր եւ ձեռքերով կը շօշափեմ քիթը, բերանը որոնցմէ ներս կը ջանամ սպրդեցնել քօնֆէթիի առաջապահ խմբակներ: Ան ալ կ'սկսի հազալ ու փռնգալ ինծի պէս: Ան ալ ինծի կընէ նոյն բանը: Չէ՛, ըսելիք չիկայ, ան ալ ինծի չափ անառակ տրամադրութեան մէջ է այսօր, որ առաջին անգամ ըլլալով ազատագրուած է ներկուած ծերունիին ներկայութենէն: Ամէն անգամ որ ձեռքերս բերանէն ներս քօնֆէթի քշելու պատրուակով կը թափառէին անոր այտերուն վրայ, եղած դեղձի թաւակերպ մորթէն կ'ուեննայի զգայութիւն մը որ պարզապէս մոյբզնող, խենդեցնող էր: Եւ այդ պահուն երբ ուրիշ զոյգեր քօնֆէթիի ողմբակոծութիւններէն յոգնած, համբոյրներու անձրեւ մը կարձակէին, մարդկային կարողութենէն վեր բան պիտի ըլլար սպասել որ ես, իմ գինովութեանս մէջ, ուժը ունենամ ինքզինքս զսպելու, այդչափ եռանդուն, գրգռիչ ու գեղեցիկ ազդկան մը հանդէպ: Ատոր համար է որ երբ ան ալ հիմա իր մերկ ձեռքերով երեսներս կը ճմուէր քօնֆէթիով եւ իր բազմաթիւ մատնիներէն մէկուն եզերքովը անգիտակցաբար կը սկրթէր, կարիւնէր թուշս, ես հեշտազգայութենէս, ցաւէս ու արքառութենէս խելայեղ, կը նետուէի վրան, թեւս կ'անցընէի իր պարանոցին շուրջը եւ եղած գեղձը վարքաշելով իր ճիւղին վրայէն կուշտ ու կուռ համբոյր մը կը փակցնէի հեղուկ կարմրութեան ու թանձրամած կաթի ձերմակութեան այդ խառնարանին ճիշդ մէջտեղը:

Այդչափ միայն կը յիշեմ: Անկէց անդին, ակնթարթ մը միայն հաղիւ տեւած էր թերեւս, րէվօլվէրի ահոնչի պայթիւն մը կը լսէի ետեւէս, բթամատի սուր ու սաստիկ հարուած մը, ուժգին կսմիթ մը կարծես կռնակիս վրայ, ողնայարիս ու թիկնոսս կըրիս մէջտեղը, ոտքերս կը կտրէին գետիկէն որ անդունդի մը պէս կը բացուէր ու խոյս կուտար առջեւէս մէկէն ի մէկ, եւ առանց ճիշ մը հանել կարենալու կը փռուէի թաւալգոր, կուռքիս ոտքերուն առջեւ, թիղ մը բարձրութիւնով դիպուած գոյնզգոյն միլիօնաւոր մեռած confettiներու, բարձրու պէս կակուղ ու հեշտին մահիճի մը վրայ:

(ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՏՈՀՄԻԿ)

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

ՇՆՈՐՀԲ ՇՔԵՂ

ՄԵՐԻԿԱՅԻ միլիառատէրին մէկը գաղափարը յղացեր է համաշխարհային մատենադարան մը կազմելու: Իր բազմաթիւ ներկայացուցիչներէն այն որ Պոլիս պիտի մեկնի յանձնարարութեան գիր մը առած է Նիւ-Եօքը հաստատուած ու նոր հարստացած պարոնէ մը: Ներկայացուցիչը հաստ ու դէր, միջահասակ, կտրտուած պեխերով, փուք աչքերով, իւղոտ դէմքով մէկն է որ ճիշդ ու ճիշդ Բքի

Ժողովարար հանգուցեալ տնօրէն Պ. Մառյինօնին կը յիշեցնէ: Ըստ յանձնարարութեան յարգանք կը ներկայանայ Պրն. Նաբուգոդոնոսոր Մանիֆաթուրաճեանի գրասենեակը: Այս վերջինը նախկին խմբագրապետ Կեսօր օրաթերթին, որ հիմա անանկացած է, խարդախ ու արգիլուած վիճակահանութիւններու թուղթեր կը ծախէ դաղտագողի: Գրասենեակին մէջ պղտիկ գրասեղան մը, չորս աթոռ, պատին վրայ եւրոպական քարտէս մը: Միեւնոյն ատեն ալ Դպրաց դասերու համագումար ժողովին ատենապետն է: Մինչեւ փորին վրայ լայն կարմիր մօրուք մը ու խիստ կարճուկ հասակ մը, հակառակ խիստ երկար անունին: Սեղանին վրայ սաղմոս մը:

Ամերիկացի ներկայացուցիչը ներս կը մտնէ եւ ամերիկեան դրական ոգիով կրճատելով յանձնարարուած անունը, քանի որ կը տեսնէ թէ անկարելի է իրեն ամբողջովին կարդալ զայն, կ'ըսէ.

— Մըսթըր Նաբ Մա'ն:

Պարոն Նաբուգոդոնոսոր Մանիֆաթուրաճեան ընադդմամբ կը հասկնայ որ իրեն համար ըլլալու է:

Ունեցած յանձնարարագիրը կուտայ եւ Պարոն Նաբուգոդոնոսոր ականոց մը դնելով կարդալէն վերջը կ'ըսէ.

— Պատրաստ եմ ձեր հրամաններուն:

— Քա՛ւ լիցի, եւ Մըսթըր Ճէյմս կը բացատրէ իր նպատակը:

Պարոն Մանիֆաթուրաճեան կը կարծէ որ ինչչափ գիրք որ կայ Պոլսոյ մէջ, բոլոր առնէ տանի պիտի եւ կը մտածէ որ գէշ գործ չէ եւ ահաղին քովստին մը կրնայ հանել:

Պարոն Նաբուգոդոնոսոր Մանիֆաթուրաճեան ձեռքերը շփելով ու գոհ.

— Այն ատեն շատ աղէկ. նախ ցանկ մը շինենք. վերջէն կ'ապօպրենք:

— Լա՛ւ:

— Ուրեմն նախ Դաւթեան Գործակալութեան գիրքերը, որոնք քանի մը խաներու քանի մը մթերանոցներուն մէջ լեփլեցուն են:

— Ի՛նչ են որ ադ գործակալութեան գիրքերը, կը հարցնէ Մըսթըր Ճէյմս:

— Դասագիրք կը պատասխանէ, պաշտօնական, Պարոն Նաբ Մա'ն:

— Ա՛յ, կը ներէք, կը յարէ ներկայացուցիչը, դասագիրք չեմ ուզեր, Դասագիրքը ամէն տեղ նոյն բանն է. թարգմանութիւն կամ ընդօրինակութիւն: Իմ ուղածս ամէն հասարակութեան իրեն յատուկ, իրեն բնորոշ յատկանիշները երեւան բերող գործեր են: Եթէ կ'ուզէք ես ձեզի մէկիկ մէկիկ սեռերը թուեմ, եւ դուք ըսէք ինծի թէ ո՞ր հեղինակներուն որ գործերը ունիք:

— Շատ աղէկ, կ'ըսէ Պարոն Նաբուգոդոնոսոր, դժգոհ ու յուսախաբ դէմքով մը, ինքնիրենը խորհելով որ կորսուած չահը ուրիշ կերպով մը կը հանէ անշուշտ:

Պարոն Ճէյմս գրպանէն թուղթ մը կը հանէ եւ վրայէն կը կարդայ:

— Ըսէք ուրեմն, իմաստասիրական ի՛նչ երկեր կան հրատարակուած:

— Ատանկ բան չիկայ. գիտէք որ Ամերիկացիներէն աւելի գործնական մարդիկ ենք մենք եւ ժամանակ չունինք երկար բարակ, ամէնէն ջնջին բաներուն իմաստը ուսումնասիրելու: Մինչեւ անգամ թշնամի ալ կ'ըլլանք այդ մեղքը գործողներուն:

— Շատ աղէկ թատերակա՛ն:

— Թատերական ճիւղը լքուած է մեր մէջ եւ այդ շատ իրաւացի պատճառներով: Որ եւ է թատերգութեան մէջ, հարկաւ սիրային տեսարաններ պիտի ըլլան եւ մենք կը կարծենք որ, ամէնէն անբարոյական ու զրգոյն բանն է, բեմի վրայ, իրական գոյնով մը սիրային դէպքեր ու համբոյրներու տեսարաններ ներկայացնել: Ատենով, գրական հրապարակի վրայ իմ մեծ յաղթանակներէս մէկը եղած է թատրոնին վատ ու անբարոյացուցիչ ազդեցութեան դէմ ոգորիլ: Գիտէք ես, Պարոն Ճէյմս, տղաքներ ունինք վերջապէս, որոնք կրնան շատ բան սորվիլ հոնկեց:

— Բայց կրնաք ձեր տղաքը չի տանիլ հոն:

— Ի՛նչ, թատրոնը որո՞ւ համար է ուրեմն:

— Աղէկ, աղէկ, անցնինք վէպին, կ'ըսէ Պարոն Ճէյմս եւ երկար ցանկ մը գրելու կը պատրաստուի:

— Օ՛հ, կաղաչեմ, ատոր խօսքը մի ընէք:

— Ի՞նչպէս:

— Այո՛, վէպի խօսք մ'ընէք մեր հասարակութեան համար: Ի սպառ կը մերժենք: Ատ ալ իմ գրական յաղթանակներէս մէկն է: Վէպ ըստածը, լպիրոյ ու խէնէշ պատմութիւններու հիւստածք մըն է: Աստուած հեռու ընէ: Բայց, Պարոն Ճէյմս, չէք խօրհիր, մեր տղաքները, մեր տղաքները:

Պարոն Ճէյմս եւս բան եւս զարմացած կը շարունակէ անդրդուելի կերպով:

— Շատ աղէկ, երգիծանութիւն:

— Երգիծանութիւնն ալ տեղը կենայ, զէֆլէնմիշ ըլլալուն մէկ տեսակն է, ինչ որ անպատկառ բան է: Մինակ լկրտած մը կայ որ իզմիրէն կը գրէ ատանկ բաներ թերթերու մէջ: Բարեբաղդաբար ան ալ հատոր չէ կաղմած, ապա թէ ոչ հայ գրակա-նութիւնը պիտի անպատուութէր ներկայացուցիչ մը ունենալով ձեր աշխարհահռչակ մասեհադարանին մէջ: Ա՛խ, գիտէ՞ք որքան տղաքներ ապականած են անոր գրուածք-ները կարգալով:

Պարոն Ճէյմս անվհատ կը շարայարէ:

— Ճամբորդական տպաւորութեանց հատորներ:

— Ներէցէք Պարոն մենք ճամբորդութիւնը չենք սիրեր:

— Բանաստեղծութիւն.

— Բանաստեղծութիւնը ջղային տկարութիւն է: Մենք այդ տկարութիւնը չունինք:

— Շատ աղէկ. հոգեբանութիւն, գրական պատմութիւն, քննադատութիւն . . .

— Հոգեբանութիւն չենք բռներ մենք, մարմնաբանութիւն թերեւս յառաջիկային ունենանք: Իրականութիւն չունինք որ գրականութեան պատմութիւն ունենանք: Քննադատութիւն կեցէք, աղէկ միտքս ինկաւ. տարիի մօտ է պարզ խօսքեր սկսած են հրատարակուիլ օրաթերթերու մէջ, որոնք սքանչելի գլուխ գործոցներ են քննադատութեան: Զե՛նք կրնար զանոնք շուտ մը հաւաքել ու տպել առանձին հատորով:

— Սպասելու ժամանակ չունիմ: Իմ ցանկս աւարտեցաւ. դուք ասոնցմէ դուրս ելթէ ունիք բան մը ըսէք:

— Շա՛տ, դուք հիմա մեծ թուղթ մը առէք եւ գրեցէք մէկ կողմէն:

— Ըսէք:

— Աստուածաշունչի աշխարհաբար թարգմանութիւն.

— Թարգմանութիւն չեմ ուղեր:

— Ասիկա օտար լեզուէ թարգմանութիւն չէ, գրարարէ է:

— Երբայեցեքէնը մի՛ մոռնաք, Յետոյ:

— Դպրած դասու պատմութիւն:

— Ի՞նչ տեսակ բան է ատիկա:

— Ատիկա մեղի բնորոշ յատկանիշ մըն է: Դպրաց դաս մինակ մենք ունինք:

— Շատ աղէկ. ուրիշ . . .

— Ալիւլուիա:

— Ատ ինչ է:

— Կրօնական սքանչելի բանաստեղծութեանց շարք մը, անհունը, ըովանդակը, տիեզերքը, պակացումին խռովքը . . .

— Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ . . .

— Պոռնիսումէ՛ . . .

— Ա՛տ ինչ է որ:

— Վերինին երկրորդ հատորը:

— Մտածութիւնք տօնական օրերու կրօնական պատուական գիրք մը:

— Ուրիշ, ուրիշ:

— Աշխարհաբար Նաբեկ:

— Նաբե՞կը ով է:

— Կրօնական հրաշակերտ մը:

Հասկցայ:

— Քարոզադիրք, Սասկան վարդապետ: Հաւաքածոյ մրցման քարոզներու, աշխարհաբար ժամագիրք, աշխարհաբար շարականներ:

— Ուրիշ:

—Քարոզներ, առաջին հատոր Բաբգէն վարդապետի:
Քանի՞ հատոր պիտի ըլլայ որ:
—Տասը հատոր:
Վա՛յ սարսափելի:
—Այդչափ չէ. «քսան տարի վերջ»ն ալ կալ. երեք Հրացանակիրքին պէս:
—Տէ՛ր ողորմիա, ասոնցմէ մէյմէկ հատ ուրկէ՞ց կրնանք գտնել:
—Ի՞նչ, մէյմէկ հատ մի: Ես ալ կը կարծէի կ'որ որ սիւմէ սիւփիւքմէ պիտի առ-

նէք:

—Չէ՛ ճանրմ:
—Կեցէք դէ՛ռ կայ:
—Նորէ՛ն կրօնական:
—Անկէց աղէկ ի՞նչ կ'ուզէք որ ըլլայ. չէ՞ մի որ մենք ալ կրօնական համայնք մըն ենք եւ «տիրացու»ն, ալ անանկ տիտղոս մըն է զոր միայն արժանաւորագոյննե-
րուն կուտանք: Տեսնեմ տակաւին ինչեր կան. միտքս ինչայ...
—Չեմ ուզեր, ա՛լ կ'օգտէ:
—Բայց ամէնքն ալ առնելու պարտաւոր չէ՞ք:
—Այո՛, բայց ընտրանքով: Հայ համայնքը Աստուածաշունչի ընկերութեան մը տը-
պաւորութիւնը կ'ընէ կոր վրաս:
—Անանկ բան կըլլա՞յ մի ետ: Գրեցէք կուսակրօնութիւնը եւ իր օգուտները՝ Տան-
ցիկ Արեղայ: Եկեղեցական շնորհ, Լեւոն վարդապետ: Յաղագս բարեպաշտից, Սիսակ
սարկաւագ: Կղերական տառնօրեակ, Չէրչիվէճեան Եպիսկոպոս: Եկեղեցական երգե-
ցողութիւն, Տիրացու Գէորգ: Վանքեր եւ Ուխտատեղիներ, Արեղաճագ...
—Ա՛լ հերիք է կ'աղաչիմ:
—Ինտո՛ր հերիք է. տահա անչափ կայ նէ:
Մըսթըր ձէյմս գլխարիւր կ'առնէ եւ բուրդը բապուճ կը փախչի:
—Մըսթըր ձէյմս, Մըսթըր ձէյմս, կեցէք, կեցէք: Սի՛մոն Ծերունի երգ երգոցը աշ-
խարհաբարի թարգմանելու վրայ է. այսօր վաղը հրապարակ կ'ելլէ... փոսթայով
խրկեմ... վա՛խ, վա՛խ, քովսիոնս ալ վրայ գնաց:

ՏԻԿԻՆ ԼՕՆՊԻԼԻ ԵՐԵՔՅԱԲԹԻՆ

(ՆՈՐԱՎԷՊ)

ՇԱՐԼ ՀԱՆՐԻ ՀԻՐԵ

Տիկին Լօնպիլի սալօնը կը բացուէր Պարոն Լօնպիլի ընդարձակ աշխատութեան
սենեակին վրայ ուր այս վերջինը կը պահէր, կը դասաւորէր իր հաւաքածոյները
եւ կը հիանար անոնց վրայ:

Երեսուն տարեկանին՝ իր սիրային ամուսնութենէն երկու տարի ետքը՝ միջատաբա-
նութիւնը զինքը հրապուրած էր երբարդէն պէտքը կը զգար զանազանութիւն մը դնել
իր միօրինակ երջանկութեան մէջ զոր կը համեմէր իր կինը կարճ եւ ուժգին scene-երով,
անվերջանալի քէներով:

Այս վիճակը կը տեւէր տասնեակ տարիներէ ի վեր: Պարոն Լօնպիլ ընտանեցած էր
ամուսնական կեանքի համբերատարութեան հետ. այս անթերի ամուսինը կը ճանչնար
բոլոր թեւիւթեւ միջատներուն անունները, մասնայատկութիւնները. եւ փիլիսոփայի
մը անամպ ճակատը ունէր. երբ Տիկին Լօնպիլ կատաղօրէն լեզուին, կուտար՝ տա-
փակ տուփերու ցուցավեցկին ներքեւ շարուած գիականներուն առաջ կեցած ինքզին-
քին կը հարցնէր թէ ինչո՞ւ ամէն ժամանակի եւ ամէն աղգի բանաստեղծները կի-
ները նմանցուցած են խելօք թիթեռնիկներուն. բարեբախտաբար շատ մեթոտաւոր
միտք մը բլլալուն այս անուժելի հանելուկով չէր զբաղեր երկար ատեն եւ մէկէն
սիրելի գիտութիւնը զինքը կը գրաւէր, կը մոռնար իր օրինաւոր ընկերոջը սուր ձայնը
եւ իր Բէ Պուրպօնի հանդարտ յարկաբաժնին մէջ կը կարծէր թէ աշխարհիս ծայրն
է բաց ի երեքշաբթի օրերը ժամը երեքէն եօթը:

Այդ օրը Տիկինը հիւր կ'ընդունէր, պատերը, աւաղ չէին համրացներ հառաչները եւ անմիջապէս որ շատախօսութեանց աղմուկը կը լսէր Պարոն Լօնպիլ դաւադանը եւ գլխարկը կ'առնէր ու գաղտագողի ծառաներու սանդուղէն կը փախէր: Երբէք դաւադարը չէր ունեցած երթալ անձամբ թիթեռնիկ որսալու, այնքան կ'ատէր գիւղը. բայց ճկուն քալուածքով կը խոյանար իլ Սէն-Լուիի փողոցներէն, գետը կ'անցնէր եւ սրտատրոփ կը հասնէր Շարօնցի ծերուկի մը մօտ որ իր հաւաքածոներուն համար բացառիկ տեսակներ կը հայթայթէր. վերագործին եթէ լաւ բան մը ձեռք անցուցած էր, կ'երթար ուրախութիւնը բաժնելու Պարոն Բաթիւլէին հետ, կամաւոր զինուորութեան ընկեր մը, անգոյն եւ անձնուէր Պարոն Լօնպիլ կը սիրէր զայն մանաւանդ որ երբ իրենց հետ ընթերցէր, Տիկին Լօնպիլի կծու խօսքերուն մեծ մասը ինքը կը կրէր եւ կը հիանաց անոր վրայ որ կրցած էր աւուրի մնալով խաղաղ կեանքի մը հաւանաւ կանութիւնները պահել:

— Լաւ, ընկերս, կը բացագանչէր Պարոն Բաթիւլէ, ամէն պարագային երբ խնդիրը հազուագիւտ միջատի մը վրայ էր կամ Տիկին Լօնպիլէն իրեն ուղղուած թթուախառն քաղաքավարութեան մը:

Այս պարզ ասացուածքը ամէն վայրկեան կրկնուած՝ կը զուարթացնէր Պարոն Լօնպիլը... բայց անոր ազդեցութիւնը չարագուշակ եղաւ երբ երեք անգամ ընկերացաւ Տիկին Լօնպիլի սա կարեւոր յայտնութեան:

— Բարեկամս, յառաջիկայ երեքշաբթի երեկոյին պիտի ընդունինք... Ժիւլիանները, Ռիւլիէները, սա Պուաթէնի տիկինները որ մանտոյին կը նուագեն, Պարոն Տիւպրէօն, Բարիթէն Սուաֆր, Ֆուրմերը Լըքուրթէն ազգականները... դեռ ինչ գիտնամ... պիտի գան. ցանկը ունիմ քսանի չափ անձերու, ըսել կ'ուզեմ որ քու աշխատութեան սրահիդ պէտք ունիմ:

— Այլ սակայն հաւաքածոներս:

— Մէկ գիշերուան համար չպիտի մեռնին. սպասուհի սենեակին մէջ կը դիզես:

— Բայց...

— Ըսէ՛ք, Պարոն Բաթիւլէ, սիրելի Պարոն Բաթիւլէ, ա'լ արջերու պէս չենք կրնար ապրիլ չէ՛, այդ աղտոտ կենդանիներուն համար...

— Լաւ, ընկերս, պատասխանեց հիւրը բերանը լեցուն հառու միտով:

Պարոն Լօնպիլ տարակուսեցաւ որ անփութիւնի հաճոյակատարը նոյն ապահով բարեկամին էր որ չհաճէր բանակին մէջ, ընտրուած եղբայրը, ամէն փորձանքներու նեցուկը. եւ նշմարեց կնոջը վրայ այն վեհաշուք երեւոյթը, անհամաձայնութեանց տաքնապններ կանխող՝ որ կը ճեղքտէր իրենց հին ընտանեկան բոնը. հանդարտ մը մնաց ծխամորճը չվերջացուց որուն մէջ կարծես կը վառէր իր բաղդին դառնութիւնը եւ միայն երբ Պարոն Բաթիւլէ կը մեկնէր, մըմնջեց:

— Սիրելիս, մեր բարի Բաթիւլէն չե՞ս հրաւիրեր:

— Լաւ, ընկերս...

— Պարոն Բաթիւլէն միշտ մեղմէ է, աղդէն յայտնի է... մինակ թէ այս անգամ ընթրիքէն ետքը, կակագեց Տիկին Լօնպիլ:

— Ատամնափայտով (curedent)... եւ երեկոյթի դգեստով, սիրելի Տիկին, կատակեց մարդը երկարատեւ բարեւի մը միջոցին, եւ աւելցուց կամաց ձայնով:

— Լաւ, ընկերս, ի՞նչ պիտի ըլլան թիթեռնիկները, Պարոն Լօնպիլ ձեռքը սեղմեց թուրութեամբ. սիրտը չունէր:

— Ահ չիտակը, ի՞նչ հաճոյակատար էք... տարօրինակ եսասէր մըն էք Պարոն, սկսաւ կինը դուռը գոցուելուն պէս:

Աւելին մտիկ չըրաւ, աշտանակ մը առաւ եւ գլուխը շարժելով սենեակը ելաւ եւ փակուեցաւ:

Հորիզոնական դիրքը յարմար էր խիղճը քննելու, անկողնին մէջ Պարոն Լօնպիլ խորհեցաւ որ իր կացութիւնը նախանձեղի չէր՝ եւ դէշ բաներ երազեց:

Ո՛վ եղերական շարաթ, ով սարսափելի օր. հետզհետէ երբ կը մօտիկնար զարհուրելի երեքշաբթին, Տիկին Լօնպիլ իր տիրական ձեւերը կը շառցունէր. կիրակի օր զիտունին սրահը մտաւ:

— Պարոն, ըսաւ առանց բարեացակամութեան, ահաւասիկ տեղը ինծի ձգելու վայրս կեանքը եկաւ:

— Արդէ՛ն, մըմնջեց Պարոն Լօնպիլ երկչոտ:

Մէկիկ մէկիկ Պարոն Լօնպիլ տեղափոխեց մեծ եւ տափակ տուփեր. սրահը այլափոխուեցաւ: Տիկին Լօնպիլ վարձու աթոռներ տեղաւորեց հոն եւ զանազան կարգի զարդարանքներ:

Մահը հոգւոյն մէջ, Պարոն Լօնպիլ սպասեց ստիպողական աշխարհիկ կեանքի ժամերուն. առանց ախորժակի սեղան նստաւ. Տիկինը ներքնաղգեստով եւ դուխր շրջանակուած բաբիթօքներով քովը եկաւ:

Հազիւ թէ սկսած էին ճաշել:

— Տիկինին համար նամակներ ծանոյց սպասուհին:

— Տեսնենք, տեսնենք ըսաւ:

— Ֆուրմերը չպիտի գան. պղտիկը կապուտ հագ է եղեր: Պարոն Լօնպիլ հանդարտութեամբ անձեռոցին ծայրը կը կապէր:

— Ահ, քաբիթին Սուաֆն արգելք ունի եղեր . . .

Պարոն Լօնպիլ կապը անցուց շապիթին օձիկին մէջ մէկ կողմէն:

— Լը Գուրթլինները ներողութիւն կը խնդրեն. կրսնն թէ այսօր երկրորդ տարեդարձն է, իրենց մօրաքրոջ . . . հէ տխմարներ . . . եւ դեռ կը դարմանան որ ամուսին չեն գտնար:

Սպասուհին նորէն մտաւ:

— Հեռագիր մը Տիկինին համար:

— Հարիւր անգամ քեզի ըսած եմ որ նամակները ափսէի մը վրայ ներկայացնե՛ս, ապու՛շ, յանդիմանեց Տիկին Լօնպիլ եւ երբ անիկա մեկնեցաւ կարգաց «անկարելի է այս զիշեր, ամենքս ալ կը հազանք. շատ ներողութիւն»:

Ապուշներ, սա ժիւլուաները, եղրակացուց Տիկինը:

Նորէն դուռը հնչեց:

Ամուսինը պնակին վրայ խափանուած՝ հորթի միսը կտրելու վրայ էր մինչ Տիկին Լօնպիլ սարսափած կը նայէր դրան որ կէս մը բացուեցաւ, ափսէ մը երեւցաւ բազուկ մը յետոյ. սպասուհին ամբողջովին կարմրած ըսաւ:

— Հեռագիր մը . . . Տիկինին համար . . . նորէն:

— Նորէն, նորէնը ի՞նչ է . . . երբ մարդ տիրուհին չէ, խորհրդածութիւնները ինքս զինքին համար կը պահէ աղջիկս . . .

— Պարոն Տիւպրէօն չպիտի գայ. պաշտօնով մեկնած է: Ծանր լռութիւն մը մինչ չեւ որ իր անախորժ կէսը յիշեցուց Պարոն Լօնպիլի թէ պէտք է հագուել:

— Գնա՛ դոնէ հագուէ, մէկը ըլլայ պատրաստ հրաւիրեալները ընդունելու:

— Հիմակ սիրելիս. մի մոռնար բաբիթօքներդ հանելու, մանաւանդ:

— Հեզնութիւնը շքեղանք մըն է որ քեզի չերթար սիրելիս . . .

— Դիտեմ որ ինծի աւելի կը սիրես քան թէ կը ցուցնես, եւ ասիկա կը բաւէ երջանկութեանս համար:

Երբ պատրաստուեցաւ սալօնը դնաց եւ կիրակիէն ի վեր առաջին անգամն ըլլալով առանց խղճի խայթի աշխատութեան սրահը մտաւ. ուրկէ վտարած էին իր թիթեռնիկները, ժամը տասնին Պարոն Բաթիւլէ աղմկալից մուտք մը ըրաւ:

— Լաւ, ընկերս, ի՞նչ շքեղութիւն . . . ո՛ւր են հրա . . .

— Բարի երեկոյ Պարոն Բաթիւլէ, ըսաւ ետեւէն Լօնպիլ որ համր քայլերով մօտիկցած էր:

— Ինչ հրաշալի արդուգարդ սիրելի Տիկին . . . չնորհաւորութիւններս . . .

Անիկա դեղձի գոյն թուշեայ հագուստ մը կը կրէր, ուսերը մերկ եւ կուրծքը այնքան սեղմած որ կարծես դուրս պիտի պոռթկար:

Դժբաղդաբար բացականեր ունինք, մըմնջեց տան տիրուհին:

— Աստուած իմ, այս օգով ընդհատեց Պարոն Բաթիւլէ. Տիկին Լօնպիլ երախտաւ պարտ ըլլալու ձեռ ունէր այս արդարացումին համար բայց Ռիւլիէները երեսցան, հայրը մայրը եւ երեք երկայն աղջիկներ՝ պարահանդէսներ երեկոյթներ յաճախելով թառամած եւ լի իրենց հրակէզ հոգւոյն ընտրելին դեռ որսացած չըլլալու կատաղութեամբ:

Յետոյ եկան այդ Պուաֆէնի տիկիները՝ ֆրուֆրուներով զինուած եւ գէր, սալօնը կեցուցին մշկահոռով:

— Ինչ աղիւս էք, տիկիներ, ապահովցուց Տիկին Լօնպիլ կը տեսնէ՞ք, այս գիշեր բոլորովին պղտիկ չըջանակի մը մէջ ենք...

Արդէն տեսած էին:

— Մեզի ներողաւիտ պիտի ըլլաք եթէ քիչ մնանք սիրելի տիկին... հրաւիրած են բարեգործական կալլաի մը մէջ դեր ունենալու: Տիկին Լօնպիլ պիտի խեղդուէր, Շունչը կտրեցաւ տեսնելով որ իր միջատաբան ամուսինը մեկուսի կարկանդակ մը վայելելու վրայ էր եւ ծիրանի գոյն առաւ գէմքը երբ լսեց որ Պարոն Բաթիւլէ Օր. Ռիւլիէներէն պաշարուած կը հեգնէր ի խնդութիւն այս վերջիններուն:

— Ինչ բազմութիւն, այս գիշեր... լաւ ընկերս, հաղիւ թէ չոքոյա մը առած էին երկու կարկանդակ կերած եւ Ֆիւնիսքիլի, Սանդա Լիւքիս նուագած էին: Տիկին Պուաֆէնները մեկնեցան. Ռիւլիէները իրենց հետեւեցան եւ նորէն Տիկին Լօնպիլ մնաց իր ամուսնոյն եւ Պարոն Բաթիւլէի ընկերութեան մէջ, տօնական լոյսերու մէջ, հոլանի չըջող գետններու վարժուած աթոռներուն առաջ, որոնցմէ ոչ մէկը չէր գործածուած: Իրենք պատիւ կընէին կարկանդակներուն, իրարու կը հրամցնէին այս կամ այն բանը եւ սառած լիմոնատ, կրօկ եւ գարեջուր կը խմէին:

— Պիտտակսլ մօքս մը կուղէ՞ք Տիկին. նուշով կարկանդակ մը կամ եթէ կը նախընտրէք անանասի պաղպաղակ մը ըսաւ Պարոն Բաթիւլէ:

— Դուք, հիմակ պիտի փախի՞ք, անպատկա՞ռ, պնակալէզ փողոցի մա՛րդ, ասկէ դո՛ւրս, ոռնաց Տիկին Լօնպիլ:

Բարկութիւնը զինքը գրեթէ կը գեղեցկացնէ:

— Ահ լսեցի որ ինծի ծիծաղելի կը դարձնէիք սա սագերուն, Ռիւլիէներուն քով:

— Ե՛ս, ա՛հ ընկերս, հառաչեց մարդը. եւ աչքերը կը դարձնէր Պարոն Լօնպիլի օգնութիւնը սպասելով:

— Բացատրութեան պէտք չկայ, կարծեմ. հոստեղի տիրուհին եմ, դուրս ելէք, ծածկամիտ անպիտան:

Երբ Պարոն Բաթիւլէ կը քաշուէր, ամուսինը ընկերացաւ իրեն:

— Վաղը պիտի գա՞ս:

— Ոչ վաղը, ոչ երբէք, լաւ, ընկերս, ասանկ դէպքէ մը ետքը...

— Բաթիւլէ, լաւագոյն քարեկամս, բանակի հին ընկերս, դուն չես կրնար զիս լքել, վաղը պիտի գաս նորէն հէ՞...:

— Եթէ ինծի տեսնա՞յ:

— Ծառաներու սանդուղէն վեր ել...

— Ա՛յս կ'ըլլայ, ա՛հ լաւ ընկերս, ի՞նչ կնիկ մը ունինք... եւ որ զիտէ իր մարդիկը բռնել:

Տիկին Լօնպիլ կ'ոռնար, դայն լսելով Պարոն Լօնպիլ կը դողար. արդէն սարսափով կը խորհէր որ դայն նեղացած տեսնելու գոհունակութիւնը սուղի պիտի նետէր իրեն. փախչելու փափաք ունէր բայց մնաց իր հաւաքածոները պաշտպանելու համար, սըրբապիղծ փորձի մը դէմ:

